

Lekenrechtspraak in strafzaken in West-Europa

Samenvatting

Auteurs: Dr. A. Pivaty (projectleider)
Mr. H. Hübner
Dr. Mr. E.A.J. Nab
Prof. Dr. M. ter Voert

met bijdrage van Prof. Dr. P. Bovend'Eert en Mr. J. Kaal

Opdrachtgever: WODC

© 2025; Radboud Universiteit. Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Radboud Universiteit.

Samenvatting

Inleiding

Aanleiding voor dit onderzoek is een in 2022 door de Tweede Kamer aangenomen motie, waarin wordt verzocht in kaart te brengen welke vormen van lekenrechtspraak momenteel worden toegepast in West-Europese landen. De achterliggende gedachte is dat lekenrechtspraak mogelijk kan bijdragen aan het vertrouwen in en het begrip van de rechtspraak in Nederland. Nederland is één van de weinige landen in Europa die geen lekenrechtspraak hebben bij de berechting van commune strafzaken. Onderzoek naar de mogelijke invoering van lekenrechtspraak in de Nederlandse strafrechtspleging is al in 2006 uitgevoerd naar aanleiding van een eerdere, soortgelijke motie. De nieuwe motie geeft aanleiding om de verschillende vormen van lekenrechtspraak in West-Europa opnieuw te inventariseren, met als doel een debat mogelijk te maken over de eventuele invoering van een vorm van lekenrechtspraak in het Nederlandse (straf)rechtssysteem.

Lekenrechtspraak wordt in dit onderzoek opgevat als ‘de deelname aan de rechtspraak van burgers die geen juridische opleiding hebben genoten noch een andere specialistische kwalificatie bezitten.’ De drie vormen van lekenrechtspraak die aan bod komen zijn juryrechtspraak, de lekenmagistraat en gemengde panels. Bij juryrechtspraak wordt een groep leken willekeurig (op basis van kieslijsten) geselecteerd uit de samenleving voor deelname aan één strafzaak, die tijdens de zitting wordt voorgezeten door een professionele rechter. De jury heeft na de zitting een zelfstandige beslisbevoegdheid met betrekking tot (ten minste) de schuldvraag, zonder betrokkenheid van professionele rechters. De lekenmagistraat (*magistrate*) beslist geheel zonder professionele rechters over zowel schuld als straf, alleen of samen met andere lekenmagistraten. Het gemengde panel is een vorm van lekenrechtspraak waarbij lekenrechters worden benoemd om deel te nemen aan meerdere rechtszaken gedurende een bepaalde periode, waarbij ze samen met professionele rechters rechtspreken en meebeslissen over zowel schuld als straf.

Voorgaand Nederlands onderzoek toont aan dat het vertrouwen in de rechtspraak in Nederland in zijn algemeenheid relatief hoog is. Bij mensen die weinig vertrouwen hebben in de rechtspraak, hangt dit onder meer samen met een laag vertrouwen in instituties in het algemeen en onvrede over het functioneren van de rechtspraak of het rechtstelsel in den brede. Bovendien laat onderzoek zien dat het geen vanzelfsprekend gegeven is dat lekenrechtspraak bijdraagt aan het vertrouwen in de rechtspraak. Het bestaande onderzoek biedt voorts nog geen diepgaande kennis over wat Nederlanders vinden van diverse vormen van lekenrechtspraak, welke voor- en nadelen ze eraan toekennen en wat die verschillende vormen kunnen betekenen voor hun vertrouwen in de rechtspraak.

Naast vertrouwen in de rechtspraak wordt in dit onderzoek de verhouding van de lekenrechtspraak met democratische participatie onderzocht, omdat lekenrechtspraak als een vorm van democratische participatie in de rechtspraak wordt opgevat. Democratische participatie in de context van lekenrechtspraak kan worden gezien als het voldoen aan drie voorwaarden: participatie, deliberatie en representativiteit. Participatie betekent ten eerste de mate waarin burgers kans hebben om deel te nemen aan een substantieel deel van strafzaken of aan een belangrijke categorie strafzaken. Ten tweede gaat het om de mogelijkheid een rol te spelen in de beslissingen over schuld en straf, toegang te krijgen tot de onderliggende informatie en actief deel te nemen aan zittingen. Deliberatie gaat voornamelijk om het bevorderen van de kwaliteit van beraadslaging, waarbij elke deelnemer zich in een gelijkwaardige positie bevindt en waarbij verschillende perspectieven, zowel die van professionals als leken, aan bod komen. Lekenrechters moeten daarbij dus hun unieke perspectief als ‘leken’ (in tegenstelling tot professionals) zoveel mogelijk kunnen behouden. Daarnaast draait deliberatie ook om de mate waarin het bestaan van lekenrechtspraak bijdraagt aan een goed geïnformeerde

maatschappelijke discussie over de rechtspraak. Representativiteit betekent de mate waarin lekenrechters of jury's een afspiegeling vormen van de samenleving in het desbetreffende land.

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Wat is er bekend over de relatie tussen de verschillende vormen van lekenrechtspraak in strafzaken in West-Europese landen (en daarbuiten) en (a) het vertrouwen in de strafrechtspraak; (b) democratische participatie en (c) andere mogelijke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak?

De deelvragen zijn:

1. Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak worden er in de juridische en rechtstheoretische literatuur aangevoerd? (beantwoord in hoofdstuk 3)
2. Welke verschillende vormen van lekenrechtspraak worden in West-Europa in strafzaken toegepast en hoe verhouden deze verschillende vormen zich blijkens de relevante wet- en regelgeving, beschikbare statistische data en de juridische literatuur tot de drie voorwaarden van democratische participatie, namelijk participatie, deliberatie en representativiteit? (beantwoord in hoofdstuk 4)
3. Wat is bekend uit de empirische literatuur over de verhouding tussen: a) het vertrouwen van het publiek in de (straf)rechtspleging en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak; en b) democratische participatie en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak? (beantwoord in hoofdstuk 5)
4. Welke ervaringen zijn recentelijk opgedaan met verschillende vormen van lekenrechtspraak in drie geselecteerde West-Europese landen? Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak zijn gevoerd in deze landen in het licht van (het bevorderen van) democratische participatie en vertrouwen in de lekenrechtspraak? (beantwoord in hoofdstuk 5)
5. Hoe kijken Nederlandse burgers aan tegen invoering van verschillende vormen van lekenrechtspraak en hoe kijken ze aan tegen het verband tussen die vormen van lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak? (beantwoord in hoofdstuk 7)

Methoden

Voor het onderzoek zijn verschillende onderzoeksmethoden gebruikt:

- Document- en literatuurstudie: er is juridische, rechtstheoretische en empirische literatuur onderzocht. Dit betreft afhankelijk van de onderzoeksvraag nationale, Europese, of internationale bronnen. Tevens is regelgeving bestudeerd en zijn databronnen geraadpleegd.
- Dieptestudie in drie landen: de ervaringen met drie verschillende vormen van lekenrechtspraak in België, Engeland en Zweden zijn onderzocht via een verdiepende literatuurstudie, aangevuld met semi-gestructureerde interviews met (leken)rechters en voormalige juryleden (twee tot vijf interviews per land).

- Semi-gestructureerde interviews met zeventien Nederlandse burgers van wie het vertrouwen in de rechtspraak varieert van heel laag tot heel hoog. Deelnemers zijn gevraagd naar hun vertrouwen in de rechtspraak, naar hun mening over verschillende vormen van lekenrechtspraak en welke voor- en nadelen ze daaraan toekennen.

Argumenten voor- en tegen lekenrechtspraak

Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak worden er in de juridische en rechtstheoretische literatuur aangevoerd?

Belangrijke argumenten vóór lekenrechtspraak zijn: de bevordering van democratische participatie en de toegankelijkheid van het recht en de inperking van overheidsmacht. Historisch gezien is er een sterke vrees voor onderdrukking door corrupte rechters en lekenrechtspraak kan worden begrepen als waarborg tegen machtsmisbruik door de overheid.

Daarnaast zijn er argumenten die zowel voor als tegen lekenrechtspraak worden gebruikt: overwegingen met betrekking tot de rechtstraditie, de kwaliteit van rechterlijke beslissingen, de onpartijdigheid van rechters en de met lekenrechtspraak samenhangende kosten. Een lange rechtshistorische traditie van lekenrechtspraak zou er bijvoorbeeld voor kunnen zorgen dat lekenrechtspraak voldoende draagvlak heeft bij zowel juristen als bij het bredere publiek. Daarentegen kan het ontbreken van een dergelijke traditie weerstand oproepen tegen de invoering van lekenrechtspraak, zowel bij juristen als bij burgers. De betrokkenheid van leken kan mogelijk de kwaliteit van rechterlijke beslissingen verbeteren, omdat een diverse groep leken waardevolle inzichten kan bieden in de sociale context van een zaak en meer empathie kan tonen voor de betrokkenen (zowel voor de verdachte als voor het slachtoffer en eventuele nabestaanden). Tegelijkertijd zijn er zorgen dat leken inhoudelijk minder goed kunnen oordelen dan professionele rechters, omdat ze niet over de benodigde deskundigheid beschikken en gemakkelijker worden beïnvloed door emoties, of dat ze mogelijk geneigd zijn om strenger te straffen dan professionele rechters. Wat betreft de kosten benadrukken tegenstanders van lekenrechtspraak dat een systeem met een jury of gemengde panels duurder is dan professionele rechtspraak. Ze vrezen dat de efficiëntie van het huidige Nederlandse strafproces, dat voornamelijk schriftelijk van aard is, in gevaar komt als niet alle deelnemers professionele juristen zijn. Voorstanders benadrukken daarentegen dat een panel met meerdere lekenrechters of een gemengd panel met één professionele rechter en twee lekenrechters goedkoper is dan een meervoudige kamer met drie professionele rechters.

Vormen van lekenrechtspraak in West-Europa

Wat zijn de verschillende vormen van lekenrechtspraak in strafzaken die in West-Europa worden toegepast, en hoe verhouden zich deze verschillende vormen met de drie aspecten van democratische participatie?

Uit een verkennend onderzoek van 18 Europese landen (en in totaal 20 gebieden met een eigen rechtstelsel binnen deze landen) blijkt dat de inrichting van de drie vormen van lekenrechtspraak – juryrechtspraak, de lekenmagistraat en het gemengde panel – zeer verschillend is. De verschillen zitten in het aantal lekenrechters (in absolute zin en in verhouding tot het aantal professionele rechters), de rol en verantwoordelijkheden van lekenrechters, en de procedures voor de selectie en besluitvorming. Elk van de drie vormen van lekenrechtspraak kent inherente voordelen en risico's. Wat betreft participatie, is het voordeel van lekenmagistraten en juryrechtspraak ten opzichte van gemengde panels dat de leken de formele bevoegdheid hebben om volledig zelfstandig te beslissen zonder de professionele rechter(s). Het waarborgen van (actieve) deelname van leken tijdens de zittingen is een uitdaging in alle drie de modellen. Voor wat betreft deliberatie (de mate waarin leken

invloed uitoefenen op de genomen beslissingen), komt de lekenmagistraat als beste uit de bus. Het risico van beïnvloeding van leken door juridische professionals lijkt het grootst te zijn bij gemengde panels, maar is ook in enige mate aanwezig bij juryrechtspraak. In sommige landen zijn wettelijke waarborgen geïntroduceerd om lekenrechters in gemengde panels dezelfde rechten en bevoegdheden te geven als professionele rechters, maar het is de vraag of deze waarborgen effectief zijn in de praktijk. Het kans op professionalisering van lekenrechters is het grootst bij de lekenmagistraat, en het kleinst bij juryrechtspraak. Wat betreft representatie, biedt juryrechtspraak de grootste kans om zoveel mogelijk burgers bij de lekenrechtspraak te betrekken, mits er veel juryzittingen worden gehouden. In bijvoorbeeld België vindt echter slechts een beperkt aantal juryzaken per jaar plaats. De representativiteit van juryleden en lekenrechters blijft echter een grote uitdaging in alle drie de vormen van lekenrechtspraak. Sommige landen hebben expliciete waarborgen ingevoerd om representativiteit te verhogen, maar de effectiviteit van deze waarborgen is in de praktijk onduidelijk. Bij het beantwoorden van deze vraag werden verschillende vormen van lekenrechtspraak met elkaar vergeleken, maar er werd geen vergelijking gemaakt met een systeem dat uitsluitend uit professionele rechters bestaat. Er is daarom niet ingegaan op de vraag of lekenrechtspraak meer of minder representatief is dan een systeem met enkel professionele rechters.

Relatie lekenrechtspraak, vertrouwen en democratische participatie in empirisch onderzoek

Wat is bekend uit de empirische literatuur over de verhouding tussen: a) het vertrouwen van het publiek in de (strafrecht)rechtspleging en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak; en b) democratische participatie en (verschillende vormen van) lekenrechtspraak?

Het overgrote deel van de empirische studies betreft juryrechtspraak en is afkomstig uit de Verenigde Staten. Ten aanzien van vertrouwen in de rechtspraak blijkt het allereerst – zoals verwacht – lastig om de relatie met een systeem van lekenrechtspraak goed te onderzoeken. In algemene zin lijkt het erop dat burgers het systeem dat ze kennen waarderen, maar dat naarmate ze minder vertrouwen hebben in het systeem van professionele rechtspraak hun steun voor lekenrechtspraak toeneemt. De duidelijkste relatie tussen lekenrechtspraak en vertrouwen in de rechtspraak bestaat voor degenen die hebben deelgenomen aan een jury. Vaak hebben zij na hun jurydeelname meer vertrouwen in de rechtspraak. Dat komt doordat zij doorgaans positief terugkijken op hun ervaring en bijvoorbeeld tevreden zijn met de onderlinge bejegening, de manier waarop de beraadslaging verliep en met de beslissing. Ook hun vertrouwen in de rechtspraak voorafgaand aan hun optreden als jurylid blijkt echter een rol te spelen. Bovendien betekent een en ander dat jurydeelname ook tot minder vertrouwen in de rechtspraak kan leiden, namelijk als burgers hun ervaring als jurylid negatief beoordelen.

Diverse aspecten van democratische participatie komen terug in het bestudeerde empirische onderzoek. Zo vormt de representativiteit van de deelnemende burgers bij alle vormen van lekenrechtspraak een punt van aandacht. In elke fase van selectie blijken (zelf-)selectie-effecten op te treden, waardoor mensen uit minderheidsgroepen bijvoorbeeld minder kans maken om in een jurypanel deel te nemen. Wat deliberatie in gemengde panels betreft, bestaan er behoorlijke verschillen in de mate waarin burgers actief deelnemen aan de besluitvorming. Bij gezamenlijk beraadslaging blijkt echter ook niet-juridische kennis en argumentatie bruikbaar voor de besluitvorming; een punt waarop lekenrechters niet onderdoen voor professionele rechters. Wel leren lekenrechters mettertijd welke argumenten juridisch relevant geacht worden, waarmee ze hun positie als leek langzaam deels verliezen.

Ook twee andere aspecten van democratische participatie komen aan bod in eerder empirisch onderzoek, namelijk de bereidheid van burgers tot deelname aan lekenrechtspraak en de betekenis

van die deelname voor hun burgerschapshouding. Burgers blijken onder andere minder bereid tot deelname naarmate ze onzekerder zijn over hun eigen kennis en vaardigheden. De bereidheid tot deelname lijkt daarentegen juist groter bij degenen met een grotere steun voor juryrechtspraak of onvrede over professionele rechtspraak. Ten aanzien van de betekenis van deelname aan lekenrechtspraak voor burgerschap in bredere zin blijkt tot slot dat jurydeelname ertoe kan leiden dat mensen bij verkiezingen vaker gaan stemmen.

Ervaringen in België, Zweden en Engeland en Wales

Welke ervaringen zijn recentelijk opgedaan met verschillende vormen van lekenrechtspraak in drie geselecteerde West-Europese landen: de jury (België), gemengde panels (Zweden) en de lekenmagistraat (Engeland en Wales)? Welke argumenten voor en tegen lekenrechtspraak zijn gevoerd in deze landen, en wat zijn de relatieve voor- en nadelen van deze vormen in het licht van (het bevorderen van) democratische participatie en vertrouwen in de lekenrechtspraak?

In alle drie de landen wordt de lekenrechtspraak gezien als integraal onderdeel van de nationale rechtscultuur en democratische traditie. Desondanks zijn er in alle drie de landen recentelijk ook discussies gevoerd over de voor- en nadelen van (de bestaande vormen van) lekenrechtspraak. De algemene tendens in de drie landen in de afgelopen eeuw is om de reikwijdte en/of de rol en invloed van lekenrechters binnen de strafrechtpleging te beperken.

Sommige argumenten voor en tegen lekenrechtspraak uit de drie landen komen overeen met de argumenten in de rechtstheoretische literatuur. Het bevorderen van democratische participatie en het vertrouwen in de rechtspraak door het verkleinen van de veronderstelde 'kloof' tussen burgers en het rechterlijk systeem wordt in elk land genoemd. In Zweden ligt de nadruk daarbij op het inbrengen van niet-juridische expertise binnen de professionele rechtspraak en informeren van het publiek over de werking van het strafrechtelijk systeem. In Engeland en Wales is de focus daarentegen gericht op de betrokkenheid van *magistrates* bij de gemeenschap en het bevorderen van 'lokale rechtspraak.' In België komt het argument van de bijzondere kwaliteit en zorgvuldigheid van de procedure en besluitvorming in juryzaken naar voren.

Het kostenargument lijkt meer op de voorgrond te treden in België (als een argument tegen lekenrechtspraak) en Engeland en Wales (als een argument voor lekenrechtspraak), maar speelt ook in Zweden op de achtergrond een rol. Als argument tegen lekenrechtspraak wordt in zowel België als Zweden onder meer het gebrek aan echte (inhoudelijke) inbreng door leken in de rechtspraak genoemd en in Engeland en Wales de ontoereikende kwaliteit van procedures en besluitvorming in *magistrates' courts*. Een prominent argument in Zweden ziet op mogelijke politieke invloed op de rechtspraak, omdat lekenrechters door politieke partijen worden benoemd.

Veel genoemde argumenten bevatten aannames die niet of onvoldoende ondersteund worden door empirisch bewijs. Wat betreft de drie aspecten van democratische participatie, is de mate van participatie in termen van het aandeel van de totale bevolking dat deelneemt in alle drie landen nogal laag. Desalniettemin gaat het om een significant deel van strafzaken. Het aandeel van alle strafzaken dat met deelname van leken wordt behandeld, ligt in Engeland en Wales in het toegepaste *magistrates*-model het hoogst en is in het jurymodel in België erg laag (hoewel het dan wel gaat om zeer belangrijke zaken, over bijvoorbeeld moord en doodslag). Wat de beraadslaging betreft, is de inbreng van leken formeel goed gewaarborgd in alle drie de onderzochte landen. *De facto* is de inbreng van leken het minst prominent in Zweden en het meest prominent in Engeland (hoewel leken ook daar beïnvloed kunnen worden door bijvoorbeeld juridische adviseurs). De inbreng van leken wordt over het algemeen anders beoordeeld door professionele rechters dan door leken zelf. Leken menen dat zij meer inbreng hebben dan door professionele rechters wordt erkend. De

representativiteit van personen die deelnemen aan de lekenrechtspraak is een problematisch aspect in elk van de drie onderzochte landen. Theoretisch zorgt een jurymodel voor een grotere representativiteit dan een gemengd panelmodel of een systeem met lekenmagistraten, omdat juryleden willekeurig uit de gemeenschap worden geselecteerd. Van de drie onderzochte landen worden in Engeland en Wales de meeste inspanningen gedaan om echte representativiteit van lekenrechters te waarborgen.

Nederlandse burgers over lekenrechtspraak en vertrouwen

Hoe kijken Nederlandse burgers aan tegen de invoering van verschillende vormen van lekenrechtspraak en hoe kijken ze aan tegen het verband tussen die vormen van lekenrechtspraak en het vertrouwen in de rechtspraak?

Uit het kwalitatieve onderzoek onder zeventien Nederlandse burgers, van wie het vertrouwen in de rechtspraak varieert van zeer hoog tot zeer laag, blijkt dat verschillende respondenten professionele rechtspraak associëren met deskundigheid en objectiviteit. Die associatie gaat gepaard met terughoudendheid ten aanzien van lekenrechtspraak. Burgers zouden volgens deze respondenten te beïnvloedbaar en emotioneel zijn, waardoor wraakgevoelens en vooroordelen een onwenselijke rol in de besluitvorming zouden gaan spelen. Andere nadelen die ze noemen zijn de mogelijk extra kosten en langere duur van zaken (door het selecteren, bekostigen en informeren van leken), de mogelijk hogere straffen (indien men daar geen voorstander van is), een (te) grote invloed van dominante burgers en externe beïnvloeding van of veiligheidsrisico's voor burgers. Naast deze nadelen worden ook voordelen genoemd, zoals het betrekken van inzichten van verschillende groepen burgers, meer begrip van burgers voor (de complexiteit van) de rechtspraak en voor de gezichtspunten van andere burgers, hogere straffen (indien men daar voorstander van is), vonnissen die beter te begrijpen zijn, lagere kosten (een leek is goedkoper dan een rechter) en het wegwerken van achterstanden door leken eenvoudige zaken te laten behandelen.

Van de drie voorgelegde vormen waarin burgers (mee)beslissen, kan het gemengde panel op de meeste steun rekenen, vanwege de betrokkenheid van een professionele rechter. Niettemin plaatsen sommige respondenten ook bij die vorm de kanttekening dat professionele rechters de beslissende stem zouden moeten behouden. In algemene zin lijkt de steun voor lekenrechtspraak toe te nemen naarmate mensen minder vertrouwen hebben in de rechtspraak, maar daar zijn ook uitzonderingen op.

De geïnterviewden denken wisselend over de invloed van invoering van lekenrechtspraak op hun vertrouwen. Sommige respondenten denken dat lekenrechtspraak hun vertrouwen zal vergroten, anderen dat het hun vertrouwen zal verminderen en weer anderen vinden het simpelweg lastig in te schatten. Ze zien in algemene zin vaak wel de mogelijkheid dat een vorm van lekenrechtspraak kan bijdragen aan vertrouwen, omdat mensen zien dat burgers zoals zij vertegenwoordigd zijn en dat hun inzichten meewegen in de besluitvorming. Het is bovendien belangrijk voor de respondenten dat de groep van deelnemende burgers representatief is voor de samenleving, en wel om twee redenen: ten eerste omdat het een waarborg is tegen eenzijdige beslissingen en ten tweede omdat iedereen zo een gelijke kans heeft om deel te nemen. Dat zou mogelijk kunnen bijdragen aan vertrouwen, omdat eenieder zich zo vertegenwoordigd weet.

De door burgers genoemde voor- en nadelen van lekenrechtspraak komen in grote lijnen overeen met de argumenten uit eerder Nederlands onderzoek. Een nieuw argument is de veiligheid van de deelnemende burgers. Dat punt past bij de toegenomen aandacht voor de veiligheid van professionele rechters en togadragers in bredere zin. In de context van lekenrechtspraak gebruiken respondenten overwegingen over veiligheid bovendien op verschillende manieren: in relatie tot de bereidheid om

deel te nemen (vermoedelijk lager bij veiligheidsrisico), objectiviteit (leken kunnen bedreigd worden om een bepaalde beslissing af te dwingen) en de kosten van procedures (het is duurder als alle deelnemende leken ook beveiligd moeten worden).

Tot slot

Er zijn verschillende paden waarlangs lekenrechtspraak invloed zou kunnen hebben op het vertrouwen van burgers in de rechtspraak: (a) een mogelijke toename van vertrouwen door veranderingen in uitkomsten van strafzaken in lijn met de wensen van burgers; (b) een mogelijke toename van vertrouwen doordat burgers zien dat hun inzichten worden meegenomen (verandering in proces); en (c) een toename van vertrouwen bij degenen die als leek deelnemen en positief terugkijken op hun deelname. Dit laatste wordt ondersteund in internationaal empirisch onderzoek onder juryleden.

De mogelijke voordelen en nadelen die gepaard gaan met verschillende vormen van lekenrechtspraak zijn in dit onderzoek op een rij gezet. In de Nederlandse context blijkt veel steun te bestaan voor de huidige professionele rechtspraak en daardoor is er vermoedelijk weinig draagvlak voor lekenrechtspraak en weinig vertrouwen in objectieve beslissingen door de betrokken leken. Daarnaast kan het vertrouwen in de rechtspraak juist afnemen bij degenen die nu veel vertrouwen hebben in professionele rechtspraak. Ten slotte vormen de noodzakelijke stelselwijzigingen en veranderingen in attitude binnen de rechtspraak bijzondere uitdagingen wat betreft het mogelijke invoeren van een vorm van lekenrechtspraak in Nederland. Er bestaan echter ook principiële argumenten om lekenrechtspraak in te voeren, bijvoorbeeld ter versterking van het democratische karakter van de rechtspraak. De uiteindelijke afweging van alle voor- en nadelen blijft een politieke keuze.

Deze voordelen en nadelen komen aan bod in vier tabellen. Het betreft één tabel voor alle vormen van lekenrechtspraak in het algemeen, gevolgd voor drie specifieke tabellen voor de in dit onderzoek afzonderlijk bestudeerde vormen van lekenrechtspraak: juryrechtspraak, gemengde panels en de lekenmagistraat. We besteden in de tabellen aandacht aan de voordelen en nadelen voor het vertrouwen in de rechtspraak, voor de drie onderscheiden elementen van democratische participatie en aan overige voordelen en nadelen.

Voordelen en nadelen van lekenrechtspraak in het algemeen

	Voordelen	Nadelen
Vertrouwen	- Mogelijke toename van vertrouwen vanwege veranderingen in uitkomsten in lijn met de wensen van burgers. - Mogelijke toename van vertrouwen doordat burgers zien dat hun inzichten meegenomen worden (verandering in proces). - Mogelijke toename van vertrouwen bij degenen die als leek deelnemen en positief terugkijken op hun deelname.	- Veel steun voor huidige professionele rechtspraak; weinig draagvlak voor lekenrechtspraak en weinig vertrouwen in objectieve beslissingen door de deelnemende leken. - Mogelijke afname van vertrouwen bij degenen die nu veel vertrouwen hebben in professionele rechtspraak.

Participatie	- Burgerparticipatie in de rechtspraak neemt toe omdat een bepaald aandeel van burgers deelneemt aan (een deel van) strafzaken en daar een (mee)beslissende rol in krijgt. - Deelnemende burgers worden beter geïnformeerd over de (werking van de) rechtspraak.	- Bepaalde factoren die tegenwoordig binnen de rechtspraak een belangrijke rol spelen, met name de toenemende complexiteit van strafzaken, <i>efficiency</i> en kostenbesparing kunnen ertoe leiden dat de omvang van lekenrechtspraak nogal (of zeer) klein blijft. - Het verstrekken van informatie aan leken op een voor hen toegankelijke manier en ze laten meebeslissen vereist veel inspanning van de betrokken professionals, en mogelijk ingrijpende hervormingen in het strafproces.
Deliberatie	- De kwaliteit van de beraadslaging in strafzaken verbetert mogelijk doordat professionals worden geconfronteerd met de perspectieven en inzichten die leken bijdragen. - Het bestaan van lekenrechtspraak kan mogelijk bijdragen aan de kwaliteit van het publieke debat over de rechtspraak dat mede via de media verloopt.	- Gelijkwaardige deliberatie is mogelijk beperkt door <i>de facto</i> ongelijke (informatie)posities van professionals en lekenrechters; professionals hebben waarschijnlijk veel invloed op de besluitvorming van leken. - Strikte kaders gesteld door het juridisch systeem waaraan rechtelijke uitspraken moeten voldoen, beperken de mate van debat in beraadkamers met leken en professionals. - Mediaberichtgeving over de lekenrechtspraak kan eenzijdig en oppervlakkig te zijn, met nadruk op het creëren van sensatie. - Lekenrechters kunnen terughoudend zijn in het bereiken van een breed publiek of stuiten op barrières zoals gebrek aan tijd of ondersteuning.
Representativiteit	Representativiteit en diversiteit binnen de rechtspraak neemt toe als lekenrechters uit alle lagen van de samenleving afkomstig zijn.	- Selectievoorwaarden om deel te nemen aan de lekenrechtspraak kunnen uitsluitingseffecten hebben voor minderheidsgroepen. - Mogelijk vindt er een zelfselectie plaats, waardoor mensen uit bepaalde lagen minder

		vertegenwoordigd zijn (bijvoorbeeld jongere mensen of mensen met lagere vertrouwen in de rechtspraak). • Het werven van lekenrechters uit minder vertegenwoordigde groepen kost veel inspanning.
Overig	• Het betrekken van leken kan bijdragen aan grotere openbaarheid en toegankelijkheid van de rechtspraak.	• Het invoeren van lekenrechtspraak kan weinig draagvlak hebben onder juridische professionals in rechtssystemen waar het niet bestaat.

Voordelen en nadelen bij juryrechtspraak

	Voordelen	Nadelen
Vertrouwen	• Vanwege de relatief grote groep leken per jury is dit de beste manier om te laten zien dat de inzichten van eenieder meegewogen kunnen worden en om zo via democratische participatie mogelijk meer vertrouwen te bewerkstelligen.	• Mogelijke afname van vertrouwen omdat mensen de indruk hebben dat juryleden makkelijk beïnvloedbaar zijn en niet objectief kunnen oordelen.
Participatie	• Mogelijkheid om een groot deel van bevolking te betrekken bij de rechtspraak (mits het soort/aantal zaken niet te veel wordt beperkt). • Juryleden beoordelen hun ervaringen met deelname aan de jury in het algemeen positief. • Mogelijkheid om leken actief te betrekken tijdens de zitting en de beraadslaging.	• Mede door hoge kosten blijft het aandeel zaken dat door jury's wordt behandeld in veel landen redelijk beperkt. • Risico dat de bevoegdheid van de jury om zelfstandig (zonder rechters of andere professionals) te beslissen steeds meer ingeperkt zal worden vanwege zorgen over 'onjuiste' of 'oneerlijke' vrijspraken.

Deliberatie	- Juryleden nemen met elkaar de meeste beslissingen in een zaak, met name over de schuld. - Potentieel betere kwaliteit van de beraadslaging vanwege een groot aantal deelnemers. - Risico van beïnvloeding door professionele juristen (waaronder rechters) wordt mogelijk verminderd door de geheime beraadslaging en stemming. - Potentieel grote bekendheid van de samenleving met de juryrechtspraak. - Potentieel meer media-aandacht voor de rechtspraak. - De juryleden behouden door hun eenmalige deelname de kwaliteit van leek.	- Daadwerkelijke kwaliteit van de beraadslaging is afhankelijk van diverse factoren die lastig te realiseren kunnen zijn, zoals representativiteit. - Enig risico van beïnvloeding door beroepsjuristen (en mogelijk ook de media) blijft bestaan. - Risico van slechte kwaliteit van mediaberichtgeving met de nadruk op sensationele aspecten van juryzaken.
Representativiteit	- De juryplicht en willekeurige selectie bevorderen de representativiteit. - Er bestaan in andere landen vaak wettelijke waarborgen voor representativiteit.	- De mate van representativiteit neemt vaak aanzienlijk af tijdens het opstellen van panels van potentiële juryleden voor concrete zaken. - De mogelijkheid voor de partijen om mensen uit te sluiten van jurydeelname kan de representativiteit verder beperken.
Overig	De procesvoering wordt openbaar en toegankelijk voor het grotere publiek; het publiek zal waarschijnlijk veel interesse hebben in juryzaken.	- Het draagvlak voor de invoering of het voortbestaan van de jury kan, met name onder juristen, (te) klein zijn. - Hoge kosten in vergelijking met professionele rechtspraak en andere vormen van lekenrechtspraak.

Voordelen en nadelen bij gemengde panels

	Voordelen	Nadelen
Vertrouwen	Door Nederlandse burgers gepercipieerd als minder grote systeembreuk dan juryrechtspraak en lekenmagistraten.	Mogelijke afname van vertrouwen omdat mensen de indruk hebben dat lekenrechters makkelijk beïnvloedbaar zijn en niet objectief kunnen oordelen, al biedt de aanwezigheid van de professionele rechter in de perceptie van burgers enig tegenwicht.

Participatie	• Mogelijkheid om een relatief hoog aandeel strafzaken aan leken voor te leggen. • Lekenrechters zijn in het algemeen positief over hun ervaringen met deelname aan gemengde panels. • Lekenrechters verkrijgen veel inzicht in de werking van de rechtspraak en de redenering achter rechtelijke beslissingen.	• Het aandeel van de bevolking dat deel kan nemen aan de rechtspraak blijft beperkt. • De (actieve) deelname van lekenrechters tijdens de terechtzitting blijft mogelijk beperkt. • Geen bevoegdheid voor lekenrechters om volledig zelfstandig (zonder professionele rechters) beslissingen te nemen. • Risico dat het aantal sollicitaties van burgers ontoereikend zal zijn, mede omdat de functie meestal onbezoldigd is.
Deliberatie	• Potentieel betere kwaliteit van de beraadslaging vanwege een (relatief) groot aantal deelnemers en een mix van zowel leken als professionals. • Mogelijkheid om wettelijke waarborgen te introduceren om lekenrechters en beroepsrechters een gelijke stem te geven (en andere waarborgen om de rol van lekenrechters bij beraadslaging ten opzichte van professionele rechters te beschermen).	• Risico van <i>de facto</i> beïnvloeding door beroepsrechters ondanks de wettelijke waarborgen van gelijke rol. • Risico van 'professionalisering' van lekenrechters (die daarmee dan de kwaliteit van 'leek' verliezen) ten opzichte van juryleden (maar minder dan bij een lekenmagistraat). • Lekenrechters kunnen terughoudend zijn om contacten te onderhouden met het grotere publiek. • Mogelijk beperkte media-aandacht voor en/of van eenzijdige of negatieve mediaberichtgeving over lekenrechters.
Representativiteit	• Mogelijkheid om de representativiteit te bevorderen door het invoeren van bepaalde selectiemechanismes. • Er bestaan in sommige landen wettelijk waarborgen voor representativiteit.	• De mate van representativiteit blijft beperkt door het vrijwillige (en vaak onbetaalde) karakter van de positie van lekenrechter. • Risico dat bepaalde groepen of mensen worden uitgesloten door de selectievoorwaarden (en het feit dat de functie onbezoldigd is) en/of zelfselectie. • Risico van politieke beïnvloeding als lekenrechters kunnen worden genomineerd door politieke partijen.

Overig	- De procesvoering wordt mogelijk meer transparant en toegankelijk voor burgers. - Relatief lagere kosten in vergelijking met panels met professionele rechters.	Lekenrechters krijgen mogelijk onvoldoende administratieve ondersteuning en/of kostencompensatie door de overheid, omdat de functie als 'vrijwilligerswerk' wordt beschouwd.
--------	---	--

Voordelen en nadelen bij lekenmagistraten

	Voordelen	Nadelen
Vertrouwen		Mogelijke afname van vertrouwen omdat mensen de indruk hebben dat lekenmagistraten makkelijk beïnvloedbaar zijn en niet objectief kunnen oordelen, en er bovendien geen professionele rechter betrokken is.
Participatie	- Mogelijkheid om een zeer hoog aandeel strafzaken aan leken voor te leggen. - Lekenmagistraten zijn in het algemeen positief over hun ervaringen in de rechtspraak. - In <i>continental law</i> rechtsstelsels kunnen lekenmagistraten waarschijnlijk actief deelnemen aan de terechtzitting. - Lekenmagistraten zijn bevoegd om helemaal zelfstandig (zonder professionele rechters) beslissingen te nemen.	- Het aandeel van de bevolking dat deel kan nemen aan de rechtspraak blijft zeer beperkt. - In <i>common law</i> rechtsstelsels kunnen lekenmagistraten zich meer passief opstellen tijdens de zitting. - Risico dat het aantal sollicitaties van burgers ontoereikend zal zijn, mede omdat de functie onbezoldigd is.

Deliberatie	• Mits meerdere lekenrechters samen beslissen, zorgt collectieve besluitvorming voor een betere kwaliteit van deliberatie. • Relatief weinig risico van beïnvloeding van besluitvorming door professionele rechters en de media.	• (Volgens sommige auteurs) potentieel lagere kwaliteit van beraadslaging en besluitvorming vanwege het gebrek aan professionele rechters. • Enig risico van beïnvloeding door andere juridische professionals dan rechters. • Kans op ‘professionalisering’ van lekenmagistraten in vergelijking met andere vormen van lekenrechtspraak. • Lekenmagistraten kunnen terughoudend zijn om contacten te onderhouden met het grotere publiek en hebben hier veel ondersteuning voor nodig. • Mogelijk (zeer) beperkte media-aandacht voor en/of van eenzijdige of negatieve mediaberichtgeving over lekenmagistraten.
Representativiteit	• Mogelijkheid om de representativiteit te beïnvloeden door het invoeren van bepaalde selectiemechanismes. • Er bestaan in andere landen vaak wettelijk waarborgen voor representativiteit.	• De mate van representativiteit blijft beperkt door het vrijwillige (en vaak onbetaalde) karakter van de positie van lekenmagistraat. • Risico dat bepaalde groepen of mensen worden uitgesloten door de selectievoorwaarden (en het feit dat de functie onbezoldigd is) en/of zelfselectie.
Overig	• Relatief lagere kosten in vergelijking met professionele rechters. • Mogelijkheid om achterstanden weg te werken en doorlooptijden te verkorten.	• Lekenmagistraten krijgen mogelijk onvoldoende administratieve ondersteuning en/of kostencompensatie door de overheid, omdat de functie als ‘vrijwilligerswerk’ wordt beschouwd.